

La sociolingüística catalana: una caracterització sumària

1. INTRODUCCIÓ

Deixeu-me dir-vos, d'entrada, que intentar presentar una caracterització de la sociolingüística catalana, encara que siga sumària, en un article de les dimensions exigides per l'editor de la miscel·lània, és una autèntica temeritat. Una comesa que a mesura que he anat avançant en la seua realització m'ha portat al col·lapse. I és que, a hores d'ara, la sociolingüística catalana ha anat acumulant un corpus de recerca de tal magnitud que la fa pràcticament inabastable.

En això hi ha tingut molt a veure la concepció assumida per la nostra tradició. Una concepció extraordinàriament inclusiva, acollidora de tota proposta interdisciplinària que s'hi vulga incorporar. Dit curt, per a la nostra massa crítica d'investigadors és sociolingüística el conjunt que abraça, en formulació de Fasold (1984), la sociolingüística de la llengua i la de la societat. En aquest sentit, l'autor d'aquestes línies s'hi referirà de manera fragmentària, a partir de les dades aportades per la secció monogràfica del número 21 de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*. S'entén que l'esmentat monogràfic constitueix la visió de conjunt més completa i actualitzada del gros de la sociolingüística catalana (Pradilla, coord., 2011).

Dit això, les meues primeres paraules les vull dedicar al nostre homenatjat, Francesc Vallverdú. L'enyorat Francesc ha tingut un paper fonamental en la meua formació en el camp de la sociolingüística. No en va, la publicació de bona part de les obres més destacades de l'eminent sociolingüista va coincidir amb la meua etapa de formació universitària. I la lectura dels seus llibres em va esperonar a endinsar-me en el camí apassionant de l'estudi de les relacions entre la llengua (les llengües) i la societat (les societats). Més tard, iniciat el segon quinquenni de la primera dècada del nou mil·lenni, a propòsit de la meua incorporació a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i a la direcció de la Xarxa Cruscat d'in-

vestigació sociolingüística, es va iniciar una relació intensa on la sintonia acadèmica va menar a una relació personal franca i extraordinàriament respectuosa.

En aquesta jornada es parlarà de l'obra de Vallverdú, calidoscòpica i d'una gran qualitat. Es farà esment de la gran diversitat d'interessos que va mostrar en el món de la sociolingüística, des de la reflexió sociològica fins a la lingüística. Tanmateix, l'objectiu d'aquesta intervenció no serà tant disseccionar l'aportació de l'estimat amic com d'assajar de caracteritzar els grans vèrtexs amb què es mostra la sociolingüística domèstica més contemporània.

2. UNA TRADICIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA POLIÈDRICA

En el penúltim article del monogràfic abans esmentat, Vallverdú, en un treball de caràcter historiogràfic, posa damunt la taula l'avinentsa que va motivar l'elaboració de la miscel·lània, això és, la commemoració de quatre dècades de sociolingüística catalana. Efectivament, l'any 1973 un grup reduït d'estudiosos de diferents contrades de l'àrea lingüística catalana va fundar el Grup Català de Sociolingüística (GCS). El VIII Congrés Mundial de Sociologia (Toronto, 1974) va propiciar-ne la posada de llarg. En l'esmentada trobada acadèmica hi va haver una sessió dedicada a la llengua catalana i les diferents intervencions van ser publicades tres anys més tard al número 1 de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana* (1977). La revista esdevindria des d'aquell precís moment l'altaveu més destacat de la recerca dels investigadors que, en els territoris de la llengua catalana, s'aixoplugaven en un àmbit del coneixement encara en fase d'establiment paradigmàtic i amb límits extraordinàriament difusos.

Certament, qui vulga analitzar exhaustivament l'itinerari seguit per la sociolingüística catalana no pot deixar de resseguir els índexs d'una publicació que en el moment d'acabar aquest article ja té vint-i-cinc números. D'altra banda, el Grup Català de Sociolingüística, com a col·lectiu d'estudiosos d'aquest camp, ha estat el node aglutinador de bona part de la massa crítica de la disciplina. Amb aquest nom o amb el d'Associació de Sociolingüistes de Llengua Catalana (ASOLC) a partir de 2005 o el de Societat Catalana de Sociolingüística (SOCS) des de l'any 2008, moment en què el col·lectiu esdevé societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

El GCS/ASOLC/SOCS, a més d'impulsar i divulgar la recerca sociolingüística catalana, també ha orientat accions de planificació lingüística diverses. A tall d'exemple m'agradaria destacar el protagonisme del col·lectiu en el canvi de rumb que va experimentar la política lingüística a Catalunya a les acaballes de la darrera legislatura de CiU al govern. Sense dubte, les Jornades sobre els Usos Interpersonals del Català (2001) van suposar una fita cabdal en l'elaboració d'un nou discurs

normalitzador, més atent als usos col·loquials vinculats a la privacitat d'una llengua que hauria d'assumir el rol de llengua comuna i de cohesió social. Aquesta nova orientació, entomada pel nou govern tripartit a partir del 2003, avui dia continua sent la gran línia força de la política lingüística catalana.

Aquest *parti pris* de la sociolingüística catalana ha esdevingut un tret controvertit. Així, per a uns el compromís de la nostra recerca en la subversió de l'estatus de minorització de la llengua catalana és una rèmora que en dificulta la difusió en el circuit internacional. Per a uns altres, en canvi, la neutralitat del mètode científic no hauria de negligir l'objectiu d'incidir en el procés de rehabilitació de la llengua històrica i territorial.

En relació amb el caràcter militant de la nostra tradició, Boix i Vila (1998, p. 41-42) hi veuen un «assuajament» vinculat a la disponibilitat d'un cert nivell de poder amb la constitució de l'Estat de les autonomies. L'adveniment de la democràcia ha tingut com a conseqüència la creació d'unes estructures de poder subestatal que han menat a la institucionalització de la disciplina. Aquesta institucionalització ha tingut dos vèrtexs: el de la incorporació al món acadèmic i el de la vinculació a l'àmbit polític. Quant a l'accés a la universitat, és important destacar que la desatenció que ha tingut des de la sociologia ha reclòs la sociolingüística en l'especialitat de la filologia (catalana). Pel que fa a les relacions amb el poder, Branchadell (2006, p. 92-93) ha arribat a parlar (segons el meu parer, injustament) d'una sociolingüística governamentalitzada.

A l'hora d'organitzar les diferents temàtiques abordades des de la sociolingüística catalana, seguiré la proposta de Fishman, que distingeix entre la *macrosociolingüística* i la *microsociolingüística*. Mentre que la primera serà essencialment una sociologia del llenguatge, la segona s'ocuparà de dues subdisciplines, l'etnografia de la comunicació i la sociolingüística de la variació (Gimeno i Montoya, 1989, p. 25-27).

Abans d'entrar al detall de la diversitat de línies tractades, sembla oportú remarcar que actualment es manté l'apreciació reiterada en anteriors caracteritzacions segons la qual la sociolingüística catalana és, fonamentalment, una sociologia del llenguatge. Com s'ha dit insistentment, aquest és un tret fundacional associat a la minorització de la llengua catalana en un entorn sociopolític hostil. Malauradament, l'accés a la democràcia, malgrat els avanços experimentats, no ha propiciat l'abandó de la preocupació sobre la viabilitat comunicativa de la llengua. Nous poders, estatals i subestats, i noves estratègies, normalitzadores i substitutòries, s'han fet presents en una comunitat lingüística, administrativament escapçada, amb lideratges sociopolítics i horitzons de normalitat força variats i de vegades clarament enfrontats. El caràcter militant dels nostres sociolingüistes, com s'ha dit, potser s'ha atenuat de la mà de propostes consensualistes, però el conflicte lingüístic, un dels temes fonamentals, és plenament vigent.

En un marc de predomini sociològic, a finals de la dècada dels vuitanta, la sociolingüística catalana es diversifica. La perspectiva microsociolingüística trau el cap i incrementa els centres d'atenció dels investigadors. Dos nous vèrtexs s'hi van fer ben presents, el pragmáticoetnogràfic i el variacionista. Val a dir, però, que el vessant de la pragmàtica, força arredossat al món de la lingüística, amb l'extraordinària empena que ha experimentat els darrers temps (Payrató i Cots, 2011), es fa difícil continuar encabint-lo en la nostra tradició.

2.1. *Macrosociolingüística*

La perspectiva macro de la sociolingüística catalana presenta un conjunt important de centres d'atenció. A Pradilla (coord. 2011), tal com anirem veient en aquest punt, s'hi dediquen un bon grapat d'articles. D'entrada voldria destacar algunes aproximacions de caràcter epistemològic sobre tres temes força interessants: un d'especialment important en la nostra tradició, l'ecologia (Pere Comelles); un altre, que emergeix com un repte que tenim al davant, el de la prospectiva (Ernest Querol), i una darrera aproximació, ara des de la història social de la llengua, que ens mena a reflexionar sobre la dificultat d'establir uns límits precisos per a la disciplina (Miquel Nicolàs).

La planificació lingüística hi té un paper molt rellevant. Tot recurrent a l'esquema classificatori de Cooper (1989) (planificació formal, funcional i de l'adquisició), hom podria encabir —no sense forçar-ne en alguna ocasió la inclusió— el gros de les aportacions macrosociològiques. Així, de la planificació formal, pel que fa a la llengua dels mitjans de comunicació, se n'ha encarregat Josep Gifreu (2011). El buit que mostra el monogràfic en l'àmbit de la gestió de la norma i el procés d'estandardització el podem cobrir tot consultant Costa (2013).¹ Pel que fa a la planificació funcional, dos articles analitzen la gestió institucional (Elvira Riera i Isidor Marí) i un altre es fa càrrec de les relacions entre llengua i política (Albert Branchadell). Encara en aquesta perspectiva de l'estatus lingüístic s'hi poden encabir els treballs sobre dret lingüístic (Eva Pons) i economia de la llengua (Amado Alarcón). Quant a l'avaluació de la dinàmica sociolingüística, un article s'ocupa de la recerca demolingüística (Joaquim Torres) i un altre de la transmissió lingüística intergeneracional (Antoni Mas i Brauli Montoya). Finalment, en relació amb la planificació de l'adquisició, l'article dedicat a la sociolingüística educativa (Francesc Xavier Vila) clou un àmbit, el de la planificació lingüística, força concorregut.

1. En el disseny de l'estructura temàtica de la secció monogràfica de TSC, 21 dedicada a la sociolingüística catalana, aquest apartat hi era previst. Tanmateix, un imponderable va impossibilitar que l'autor que se n'havia de fer càrrec el pogués lliurar dins del termini previst.

La darrera perspectiva analitzada ha estat la de la psicologia social (Miquel Strubell). Una àrea força complexa, amb interseccions diverses, que en dificulten la classificació en l'esquema fishmanià que hem seguit.

A continuació presentaré de manera sumària, tot evitant les referències bibliogràfiques, les grans línies traçades pels nostres investigadors en els diferents centres d'interès que acabem d'esbossar.

2.1.1. Reflexió epistemològica

a) Ecologia de les llengües (Comellas, 2011)

La mirada ecolingüística ha estat ben present en la sociolingüística catalana des dels seus inicis. L'obra d'Albert Bastardas *Ecologia de les llengües* (1996) posa el concepte d'ecosistema en el centre del debat de la sostenibilitat lingüística de la llengua catalana. Pere Comellas repassa el paper d'aquest enfocament en la nostra tradició i esbossa les principals línies de treball amb què s'ha actualitzat el seu conreu. D'entrada es posa en relleu l'adaptació del model epistemològic de l'ecologia a la sociolingüística. Una adaptació que ha comportat l'adopció de conceptes com *ecosistema* o *emergència* i l'assumpció d'una perspectiva holística en detriment de les concepcions mecanicistes i analítiques vigents. També ha tingut una forta repercussió l'adopció de propostes de l'ecologisme, com la *preservació* i la *diversofília*. La teoria de les catàstrofes i l'analogia ecològica en l'anàlisi del discurs també han estat dos camins fressats pels nostres investigadors.

b) Sociolingüística prospectiva (Querol, 2011)

En el marc de les anomenades *apologies de la llengua*, els intents de predir quin serà el futur del català tenen una llarga tradició en la història social de la llengua. Ernest Querol avalua críticament els discursos «pseudoprofètics» i els situa en la línia il·lusòria d'assolir un futur monolingüe. La literatura veritablement prospectiva ha estat molt escassa en la nostra tradició, fet que impulsa Querol a reclamar-hi l'atenció dels investigadors, atesa l'extraordinària utilitat que podria tenir des de la política i la planificació lingüística. Preveure per a predir.

c) La història social de la llengua (Nicolàs, 2011)

La història de la llengua s'ha consolidat paradigmàticament al marge de la dinàmica de socialització impulsada per la constatació del protagonisme de la llengua en el debat social. Fins al punt que Miquel Nicolàs, a l'hora d'abordar-ne la incorporació de la dimensió social, ens parla d'una disciplina nonada. Una nova branca que d'entrada ja ofereix interseccions clares amb la sociolingüística històrica i el variacionisme (i jo encara afegiria l'entramat d'estudis referits a la planificació

formal de la llengua). Hi ha hagut tota una sèrie de variables que han afavorit el caràcter *asocial* de la historiografia lingüística catalana. Sense dubte, el reduccionisme epistèmic de la mateixa tradició disciplinària ha estat determinant. Nicolàs considera que el fet de tractar-se d'una tradició hereva de l'especulació lingüística precientífica i de la tradició filològica vuitcentista ha exclòs del relat historiogràfic els seus subjectes, això és, els parlants i els grups socials. La renúncia a la interdisciplinarietat, a la mirada multifocal, també ha estat una rèmora que ha propiciat un cert autisme discursiu. El nou camí que l'autor dissenya per a la disciplina ha d'encarar, doncs, els reptes que li exigeix l'emergència paradigmàtica d'una dimensió social que interpel·la l'investigador de manera insistent.

2.1.2. Planificació lingüística

a) Planificació formal (Costa, 2013, i Gifreu, 2011)

Tot seguint l'esquema de Haugen (1966), ara aplicat a la caracterització del procés d'estandardització de la llengua catalana, Joan Costa dissectiona un conjunt força important de treballs. En l'apartat de la *selecció*, les reflexions sobre la caracterització del model normatiu (diasistemàticitat i historicitat), especialment importants en l'etapa presociolingüística (Boix i Vila, 1998, p. 34-35), ens ajuden a explicar un aspecte d'especial transcendència, ara ja en la fase de *codificació*, com és la mutació d'una proposta normativa monocèntrica (un sol centre codificador, l'Institut d'Estudis Catalans) a una de pluricèntrica (amb l'adveniment de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 1997 i d'altres propostes de «regionalització» de la gestió normativa). En el rerefons d'aquest canvi de rumb hi ha una reflexió sobre la validesa dels conceptes de *comunitat lingüística* i de *comunitat de parla* aplicats al conjunt territorial de la llengua catalana. La fase de codificació es completa amb la relació de treballs que s'han ocupat de l'actualització de la norma de la llengua catalana i de la relació entre la norma prescriptiva i la norma objectiva (Coseriu, 1952).

La relació entre la norma de dret (prescriptiva) i la norma de fet (objectiva) ens porta a la fase de *difusió*. En aquest apartat s'aborden les dificultats contextuais del procés de vehiculació de la norma. Els dos àmbits de difusió més importants, el de l'ensenyament i el dels mitjans de comunicació, hi han estat tractats insistentment. Les discrepàncies sobre el model de llengua formal han centrat l'interès de tot un seguit de recerques, amb mirades territorials i funcionals. La fase d'*elaboració* ha centrat l'atenció en dos àmbits, el dels models de llengua als mitjans de comunicació de massa i en la traducció i el doblatge.

Finalment, Costa identifica algunes comeses que requeririen una atenció pre-remptòria, com és el cas del seguiment de la implantació de la normativa i l'exploració de camins d'entesa en la gestió pluricèntrica de la norma.

Josep Gifreu en el seu article aborda el procés de normalització en els mitjans de comunicació. El litigi sobre el model de llengua que havia de senyorejar la formalitat comunicativa un cop instaurada la democràcia (català *heavy vs. light*) produirà una bibliografia considerable. Els llibres d'estil dels *media* esdevindran veritables gramàtiques alternatives i provocaran una collisió, sovint conflictiva, amb els postulats de l'IEC. Aquest fet i l'autonomització dels models que propicia l'absència d'un espai comunicatiu compartit pels territoris de parla catalana han esdevingut dos centres d'atenció importants.

Gifreu sintetitza la recerca que s'ha fet sobre els mitjans de comunicació convencionals (premsa, ràdio i televisió) i els nous mitjans digitals en xarxa. Seguint Kloss (1969), ens presenta la relació entre polítiques lingüístiques i polítiques de comunicació relatives als processos de normalització dels *media* (planificació del corpus) i l'estudi del procés general d'estandardització de la llengua en els mitjans de comunicació (planificació de l'estatus). Finalment, l'autor ha tingut cura de la recerca sobre els processos i l'abast d'implantació del català als *media* (planificació de l'estatus, novament).

b) Planificació funcional (Branchadell, 2011; Riera, 2011; Marí, 2011; Pons, 2011; Alarcón, 2011; Mas i Montoya, 2011)

La contribució dels politòlegs locals a l'estudi de la relació entre llengua i societat en els territoris de parla catalana ha estat tractada per Albert Branchadell. Les conclusions de la seua reflexió ens mostren una contribució escassa, sense perspectiva comparativa i desconnectada de la ciència política internacional. Segons Branchadell, aquesta contribució no ha influït gaire en el desenvolupament d'una sociolingüística catalana arrecerada en la militància d'investigadors de formació essencialment filològica. Aquests investigadors, que han intentat «sociologitzar» els seus esforços científics, no s'han plantejat «politologitzar» la disciplina. Un repte, sense dubte, que ens permetria avançar en el coneixement sobre temes tan importants com el comportament electoral en funció de la llengua, el paper de la llengua en la governança, etc.

En relació amb la intervenció institucional sobre la llengua a Catalunya, Elvira Riera ens ofereix una panoràmica de trenta anys de política lingüística (1980-2010). L'autora ens presenta una intervenció coherent, encaminada a fomentar l'ús de la llengua catalana com un element patrimonial de prestigi, compartit per una societat cohesionada i inclusiva. En la primera etapa, el lema «El català, cosa de tots» representa el desig social majoritari de recuperar l'ús social del català en el marc de la recuperació de les llibertats democràtiques i d'atorgar-li un paper rellevant en la construcció de la identitat col·lectiva. En la segona, els efectes socials de la globalització ens situen en un entorn multilingüe on el poliglòtisme esdevindrà un valor assumit per una societat que hauria de tenir en la llengua catalana un

element de cohesió de primer ordre. «El català, llengua comuna» és el lema que sintetitza el pas d'un discurs identitari a un altre d'eminentment cívic. Sense dubte, l'arrelada mirada cautelosa de la tradició sociolingüística catalana envers el bilingüisme ha fet un gir radical.

En el seu article, Isidor Marí ens ofereix una opinió més crítica amb el capteniment normalitzador dels poders estatals i subestats. En blasma el desinterès i l'hostilitat que han mostrat en determinades ocasions, es lamenta de les conseqüències de la fragmentació dels poders polítics subestats i de la discontinuïtat de les accions portades a terme. Considera que la intervenció dels poders públics sobre l'estatus de la llengua catalana des de la transició democràtica no es pot catalogar estrictament de planificació lingüística. La normalització lingüística institucional impulsada la segona meitat de la dècada dels vuitanta del segle passat es va ocupar bàsicament de la creació d'un marc jurídic institucional que permetés invertir el procés de substitució lingüística. Segons Marí, la planificació lingüística ha cedit terreny a una política lingüística que ha hagut de combatre un discurs liberal obsedit a impugnar la preeminència de la llengua catalana patrocinada pel capteniment institucional local. D'altra banda, el nou context que imposa la mundialització ha posat sobre la taula la perspectiva de la sostenibilitat lingüística en un context planetari que hauria d'afavorir la gestió equitativa de les llengües.

Del món del dret lingüístic, se n'ha responsabilitzat Eva Pons. En el seu article s'examinen l'origen, l'evolució recent i les línies teoricometodològiques del dret lingüístic sobre la llengua catalana. S'hi avaluen els aspectes comuns i les especificitats amb què s'ha mostrat en els diferents territoris. L'autora en fa un balanç positiu i en destaca dos punts forts: la creació d'un corpus doctrinal important i la internacionalització creixent del debat. Pel que fa a l'establiment del marc normatiu, considera que si s'implementa adequadament pot impulsar una acció política i administrativa favorable als interessos de la llengua catalana. D'altra banda, el caràcter dinàmic del dret lingüístic s'ha posat a prova de manera reiterada a causa dels canvis en les conjuntures polítiques i en els lideratges institucionals. La sentència de 2010 contra els requisits lingüístics de l'Estatut d'autonomia renovat a Catalunya el 2006 és una mostra fefaent de l'adaptabilitat de la reflexió jurídica a canvis tan dràstics en la jurisprudència sobre la llengua catalana. Quant a la internacionalització, la mundialització exigeix que el discurs jurídic es difonga en l'arena internacional. En el cas de la llengua catalana, Europa esdevé el marc comú on ha de prendre forma el reconeixement de la diversitat lingüística.

Un camp de recerca emergent és el que estudia la relació entre la llengua i l'economia. Amado Alarcón ens presenta l'aportació realitzada des de l'àmbit català, una aportació escassa que no ha permès l'especialització d'un conjunt prou

nombrós d'investigadors. Així i tot, les recerques que s'han portat a terme ofereixen una mirada científica que es caracteritza per l'èmfasi en el valor d'ús de la llengua —i no només en el valor de canvi— i de la competència econòmica i política entre grups lingüístics. L'autor es lamenta del fet que aquestes recerques, determinants a l'hora de capgirar la representació social sobre les llengües mitjanes i minoritàries, han de fer front a un discurs dominant que vincula acríticament les grans llengües al creixement econòmic.

L'avaluació de la intervenció institucional sobre la llengua té en l'anàlisi demolingüística un instrument de primer ordre. En la tradició sociolingüística catalana, la recerca demolingüística ocupa un lloc destacat. Joaquim Torres ens ofereix una panoràmica detallada de les diferents eines estadístiques emprades en l'àmbit català per tal d'obtenir informació solvent sobre les competències, els usos i les representacions socials de la llengua catalana en els seus diversos territoris. Mitjançant l'estudi de les preguntes lingüístiques dels censos i d'enquestes sociològiques, així com de l'anàlisi d'enquestes sociolingüístiques *ad hoc*, els investigadors han bastit un corpus de treballs d'autèntica excel·lència, bona part dels quals vinculats a les administracions. L'autor ens presenta la recerca demolingüística tot seguint un esquema temporal on els interessos de la política lingüística del moment determinen l'atenció dels instruments estadístics. D'aquesta manera s'estableix un itinerari on l'interès per l'anàlisi de les competències lingüístiques deixarà pas a l'atenció per l'evolució dels usos, primer els institucionals (formals) i més recentment els col·loquials (usos interpersonals vinculats a la privacitat).

La investigació sobre la transmissió lingüística intergeneracional també ha concitat l'interès d'un bon nombre de treballs. Antoni Mas i Brauli Montoya ens presenten una anàlisi de les recerques, qualitatives i quantitatives, que se n'han ocupat. L'anàlisi de la transmissió, de vital importància per a diagnosticar la viabilitat de la llengua, ofereix informacions molt valuoses per tal d'orientar satisfactòriament els processos de planificació lingüística. Els conceptes analítics proposats són dos, la *interrupció* i la *revernacularització*. Mentre que el primer és un clàssic en la literatura sociolingüística sobre els processos de substitució, el segon constitueix una novetat que eixampla l'àmbit de reproducció de la llengua fora de l'entorn familiar.

c) Planificació de l'adquisició (Vila, 2011)

Francesc Xavier Vila ens ofereix una visió detallada d'una àrea de treball de gran transcendència per a l'esdevenidor de la llengua. Un àmbit, tot siga dit de passada, on paradoxalment les institucions no han aportat el suport que mereix. La magnitud de la recerca que s'hi ha generat porta Vila a reclamar-ne una institucionalització sota el rètol de *sociolingüística educativa*. Es tractaria d'un camp d'estudi d'orientació lingüística i social, amb una aportació fonamental de la psicologia de

la llengua. Per al nostre autor, l'*educació lingüística*, d'orientació pedagògica, seria una altra cosa.

Si fem una mirada enrere, ens adonem que la reflexió sobre la gestió lingüística del món educatiu té a casa nostra una tradició considerable. En aquest sentit, la referència a Alexandre Galí és inevitable. La doctrina que va difondre el pedagog català, inspirada en les aportacions d'Izhac Epstein, descansava en el discurs dominant del moment (I Congrés de Bilingüisme de Luxemburg, 1928). Un discurs que preconitzava els efectes nocius del bilingüisme i, en conseqüència, recomanava la instrucció en la primera llengua i la incorporació tardana d'una segona. Aquesta concepció serà molt present en el debat sobre la llengua inicial que va concitar el retorn de la llengua catalana a l'ensenyament un cop instaurada la democràcia. Arribats en aquest punt, el paper de Miquel Siguan, des del món acadèmic, serà fonamental, ja que esdevindrà el principal valedor de la recepció autòctona d'una nova manera d'entendre un concepte, el de *bilingüisme*, tan blasmat en la primera dècada del segle xx. Efectivament, Siguan, fent-se ressò dels nous viaransys que havien pres la psicolingüística i la sociolingüística internacionals, contribuirà decisivament a dotar-lo d'una consideració positiva. Una nova orientació que legitimarà els programes d'educació bilingüe i en segona llengua i posarà les bases del model lingüístic de conjunció en català. En el tombant del mil·lenni, l'alteració demolingüística de les noves migracions ens instal·la en un univers comunicatiu multilingüe, inèdit en una societat que fins ara havia gestionat dicotòmicament (català-castellà) el contacte de llengües. El multilingüisme presidirà, doncs, el gruix de la recerca sobre el món educatiu. I, alhora, veuen la llum noves línies, també des de fora de Catalunya.

2.1.3. Psicologia social (Strubell, 2011)

Miquel Strubell planteja la interacció d'aquest àmbit del coneixement amb la sociolingüística tot analitzant sis factors: els factors socials que influeixen en l'aprenentatge de llengües; la identitat social i l'acomodació, amb una consideració de la teoria de la identitat social formulada per Tajfel; la vitalitat etnolingüística, que té un ventall de correlacions amb aspectes sociolingüístics, tant en el seu vessant objectiu com en el subjectiu; els estereotips, sobretot respecte dels parlants —nadius o no— de la llengua; la persuasió o influència social, i com la manera de parlar hi és una variable crucial, i les actituds, tant respecte de les llengües en si mateixes com respecte dels seus usuaris. A partir d'aquí, l'autor detalla les línies més fressades en la sociolingüística catalana: el test de veus disfressades; les motivacions en l'aprenentatge de llengües; la vitalitat etnolingüística, i les actituds lingüístiques, un apartat, aquest darrer, molt deficitari.

2.2. *Microsociolingüística*

2.2.1. **Etnografia de la comunicació (Argenter, 2011)**

Joan Argenter situa la recerca etnogràfica en l'àmbit d'estudi de l'antropologia lingüística. A partir de l'anàlisi de conceptes com *significat social*, *comunitat* i *context* i la funció d'indexicalitat (en particular la no referencial), l'autor detalla les contribucions més significatives de la sociolingüística catalana en els àmbits que segueixen: tria de llengua, canvi de codi, pràctiques lingüístiques del jovent, desigualtat social i etnografia de l'escola, comunicació intercultural, substitució lingüística, atrofia i extinció d'una llengua, ideologies lingüístiques i etnografia lingüística històrica. L'etnografia de la comunicació se'ns mostra, doncs, com un espai d'interessos diversificat i amb una gran potencialitat.

2.2.2. **Pragmàtica i anàlisi del discurs (Alturo, 2011)**

Tal com he advertit anteriorment, a hores d'ara se'ns fa difícil presentar la pragmàtica com un vèrtex més de la sociolingüística. L'envergadura que ha pres i l'ancoratge cada cop més consolidat en la lingüística moderna ens porten a constatar-ne una clara voluntat d'autonomia disciplinària. Així i tot, sóc del parer que la sociolingüística catalana no ha de renunciar a acollir un àmbit que es caracteritza per oferir una visió funcional interdisciplinària sobre l'ús del llenguatge i la comunicació, dos centres inequívocs d'atenció sociolingüística. Núria Alturo parteix de la convicció que la pragmàtica i l'anàlisi del discurs constitueixen, en sentit ampli, una única disciplina científica que es caracteritza per oferir una visió funcional interdisciplinària sobre l'ús del llenguatge i la comunicació, i que els objectius generals d'aquesta disciplina responen a dos interessos bàsics: l'estudi dels processos d'ús i l'anàlisi de la relació entre l'ús i les estructures. A partir d'aquí, relaciona les línies de recerca predominants: els estils discursius, la llengua dels polítics i dels mitjans de comunicació, la construcció de la identitat en el discurs, els aspectes pragmàtics de la traducció, els models de llengua, la pragmaestilística, la fraseologia, la dixi, la modalització, la cortesia i els marcadors i connectors.

2.2.3. **Sociolingüística de la variació (Pradilla, 2011)**

En el trànsit d'una lingüística autònoma, això és, centrada exclusivament en l'anàlisi de l'estructura de les llengües, a una lingüística que preveu programàticament la interacció entre les variables lingüístiques i les variables sociopragmàtiques, s'han posat damunt la taula un bon grapat d'enfocaments teoricometodolò-

gics. Sens dubte, un dels models més reeixits ha estat el variacionista, el qual ha permès avançar en la caracterització social del llenguatge i en l'ordenació i la interpretació de la diversitat lingüística. En el seu article, Miquel Àngel Pradilla s'ocupa d'abordar els diferents vèrtexs amb què es manifesten els estudis variacionistes en l'àmbit de la llengua catalana: des de l'ortodòxia dels plantejaments de W. Labov fins a la socialització dels enfocaments dialectològic i geolingüístic. L'autor, seguint Moreno (1990), presenta el llenguatge com un ens de natura multidimensional, amb quatre centres d'atenció, exclusiva o compartida: el geogràfic (dialectologia i geolingüística), l'històric (lingüística històrica), el pragmàtic i el sociolingüístic. A partir de la conceptualització esmentada, Pradilla caracteritza un univers calidoscòpic d'aportacions a l'estudi de la llengua catalana, que dibuixen la recepció (i l'adaptació) del model en la nostra tradició sociolingüística.

3. EPÍLEG

Superades quatre dècades des dels episodis fundacionals apuntats, la sociolingüística catalana se'ns mostra com una disciplina vigorosa. Val a dir, però, que la magnitud de recerques que acull encara ens remet a un àmbit del coneixement de límits força difusos. Com és sabut, la interdisciplinarietat programàtica de la sociolingüística en dificulta la creació de contorns precisos i, de retruc, l'assoliment de l'estatus paradigmàtic. En aquest sentit, l'escassetat de reflexió epistemològica dels nostres investigadors es revela com un repte que s'hauria d'abordar sense més dilació.

Avaluada en el seu conjunt, la sociolingüística catalana encara presenta un biaix diàfanament sociològic. La sociologia del llenguatge acull el gros de la producció científica d'una massa crítica que, majoritàriament, no renuncia a empatitzar amb la viabilitat comunicativa de la llengua catalana. Certament, el caràcter militant fundacional s'ha moderat. Tanmateix, els enfocaments conflictivistes hi són ben presents. Difícilment podia ser d'una altra manera ateses les circumstàncies sociopolítiques amb què ha conviscut la llengua durant el període estudiat. Un període en què les expectatives suscitades amb l'adveniment de la democràcia, malgrat els avanços constatables en alguns àmbits territorials, no s'han acomplert. Un període en què l'alteració demolingüística de les noves migracions del tombant del mil·lenni ha fet encendre els ulls d'alarma d'una normalitat posada en qüestió permanentment. La recerca macrosociolingüística es debat, doncs, entre l'asèpsia objectivista del mètode científic i la voluntat d'incidir en la subversió d'una realitat sociolingüística considerada insatisfactòria. L'assoliment d'una síntesi entre totes dues mirades, la conciliació entre aquests dos enfocaments aparentment oposats, hauria de ser una comesa peremptòria.

Les bases sobre les quals descansa aquesta sociolingüística catalana socialment

orientada són hereves d'una institucionalització anòmala. En l'àmbit acadèmic, la indiferència dels sociòlegs s'ha vist molt poc alterada amb el pas del temps. Tanmateix, crec no equivocar-me si aventuro que la formació sociològica d'uns investigadors majoritàriament provinents de la filologia o de la lingüística s'ha incrementat. D'altra banda, les *liaisons dangereuses* de la disciplina (o més aviat dels investigadors) amb el poder obren un nou debat que faríem bé de no trivialitzar. La denúncia ocasional d'una pretesa governamentalització de la disciplina ha de poder ser impugnada des del raonament crític de forma contundent. Ens hi va la credibilitat científica.

En la tradició sociolingüística catalana, la sociolingüística de la societat a què ens estem referint té un fort decantament cap a la planificació lingüística en els seus diversos vectors. Vaja per endavant que sóc plenament conscient que la proposta classificatòria que he fet presenta apartats i assignacions discutibles, talment com passaria amb qualsevol altra taxonomia. Dit això, s'hi entrelluquen tres pols d'atenció força transitats pels nostres investigadors. El debat sobre la gestió de la norma i el procés d'estandardització de la llengua catalana és força ric (planificació formal). El camp de la gestió dels usos (planificació funcional) aporta una gran quantitat de recerques al voltant de la política lingüística institucional, el dret lingüístic i l'avaluació dels resultats. En aquest darrer apartat, la recerca demolingüística pren una rellevància especial. Finalment, la sociolingüística educativa (planificació de l'adquisició) se'ns mostra com un dels vèrtexs més destacats.

D'altra banda, tant en la planificació funcional com en la de l'adquisició, la mundialització en tots els seus vessants, però sobretot en el de l'important trasbals ecolingüístic que han produït les migracions estrangeres recents, ha impulsat un canvi d'orientació significatiu. Efectivament, el nou context multilingüe ha propiciat el canvi de rumb d'una recerca que ja no en pot abordar la interpretació en termes duals (català-castellà).

Tot i l'èmfasi que he posat en la presentació de la parcel·la macrosociològica, la sociolingüística catalana també es mostra activa en el conreu del variacionisme, de l'etnografia de la comunicació i, sobretot i amb permís dels seus valedors, de la pragmàtica. Les aportacions microsociolingüístiques ens permeten considerar la sociolingüística catalana com un ens de natura multidimensional, amb una diversificació creixent d'interessos.

Sense dubte, una tradició tan lluïda com la que hem presentat mereix mostrar-se al món amb les seues millors gales. La internacionalització del corpus de continguts que ha generat, avui molt deficitària, és un repte indefugible que la sociolingüística catalana no pot demorar més.

MIQUEL ÀNGEL PRADILLA
Secció Filològica

BIBLIOGRAFIA

- ALARCÓN, Amado (2011). «Economia de la llengua». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 19-28. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- ALTURO, Núria (2011). «Pragmàtica i anàlisi del discurs». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 29-42. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- ARGENTER, Joan Albert (2011). «L'antropologia lingüística: etnografia i conceptes». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 43-54. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- BASTARDAS, Albert (1996). *Ecologia de les llengües: Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa.
- BOIX, Emili; VILA, Francesc Xavier (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BRANCHADELL, Albert (2006). «Ser competitiu, i fins i tot capdavanters, a nivell europeu i internacional». A: VALLVERDÚ, Francesc (cur.) (2006). *Cap a on va la sociolingüística?: II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 91-99.
- (2011). «La contribució (escassa i poc reconeguda) de la ciència política a l'estudi de la relació entre llengua i societat». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 55-64. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- COMELLAS, Pere (2011). «Ecologia lingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 65-72. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- COOPER, Robert L. (1989). *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COSERIU, Eugen (1952). «Sistema, norma y habla». A: COSERIU, Eugen (1952). *Teoría del lenguaje y lingüística general*. Madrid: Gredos, p. 11-113.
- COSTA, Joan (2013). «La recerca sobre normativa. Proposta general». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 23, p. 269-286.
- FASOLD, Ralph W. (1984). *The sociolinguistics of society*. Oxford: Blackwell. [Traducció espanyola de 1996: *La sociolingüística de la sociedad*. Madrid: Visor]
- GIFREU, Josep (2011). «El procés de normalització del català en els mitjans de comunicació: notes sobre l'evolució de la recerca, 1980-2010». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 73-82. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- GIMENO, Francesc; MONTOYA, Brauli (1989). *Sociolingüística*. València: Universitat de València.
- HAUGEN, Einar (1966). *Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- KLOSS, Heinz (1969). *Research possibilities on group bilingualism: A report*. Quebec: International Center for Research on Bilingualism.
- MARÍ, Isidor (2011). «De la normalització a la sostenibilitat: els límits de la planificació de l'estatus». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 78-94. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]

- MAS, Antoni; MONTOYA, Brauli (2011). «La transmissió lingüística del català: estat de la qüestió i avaluació analítica». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 95-104. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- MORENO, Francisco (1990). *Metodología sociolingüística*. Madrid: Gredos.
- NICOLÁS, Miquel (2011). «Hi ha una història social de la llengua catalana?». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 105-114. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- PAYRATÓ, Lluís; COTS, Josep Maria (ed.) (2011). *The pragmatics of Catalan*. Berlín/Boston: De Gruyter Mouton.
- PONS, Eva (2011). «El dret lingüístic en l'àmbit català». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 115-125. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- PRADILLA, Miquel Àngel (2011). «L'univers calidoscòpic de la sociolingüística de la variació en l'àmbit de la llengua catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 125-140. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- PRADILLA, Miquel Àngel (coord.) (2011). «La sociolingüística catalana. Balanç i reptes de futur». *Treballs de Sociolingüística Catalana* (secció monogràfica), núm. 21, p. 15-219.
- QUEROL, Ernest (2011). «Per a una sociolingüística prospectiva: de la profecia a la prospectiva». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 141-154. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- RIERA, Elvira (2011). «La intervenció en les competències, els usos, les ideologies: d'«El català, cosa de tots» a «El català, llengua comuna»». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 155-168. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- STRUBELL, Miquel (2011). «Psicologia social». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 169-182. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- TORRES, Joaquim (2011). «La demolingüística en els territoris de llengua catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 183-192. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- VALLVERDÚ, Francesc (2011). «Història del col·lectiu GCS/ASOLC/SOCS». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 189-204. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]
- VILA, Francesc Xavier (2011). «La recerca sociolingüística educativa escolar als països de llengua catalana: elements per a un balanç». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 205-219. [Coord.: Miquel Àngel Pradilla]